

Pasivaikščiojimas po šešių arų sodo sklypelį

A Walk in the Garden Plot of Six Ares

Apie Mato Šiupšinsko disertaciją „Kolektyvinio sodo fenomeno urbanistinis ir sociokultūrinis aspektai: Sovietinės Lietuvos atvejis“ ir jos gynimą / On Matas Šiupšinskas Thesis „Urban and Socio-cultural Aspects of the Collective Garden Phenomenon: The Case of Soviet Lithuania“

Agnė Suchodolskytė

Doktorantė
Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Naujosios istorijos katedra
El. paštas: agne.suchodolskyte@if.stud.vu.lt

2021 m. gruodžio 17 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete vyko Mato Šiupšinsko 2015–2020 m. rengtos disertacijos „Kolektyvinio sodo fenomeno urbanistinis ir sociokultūrinis aspektai. Sovietinės Lietuvos atvejis“ (darbo vadovė prof. dr. Marija Drėmaitė) gynimas. Šio renginio susirinko paklausti negausi publika, tačiau žmonių skaičiaus nereikėtų laikyti konstanta, nurodančia tyrimo aktualumą. Mokslinės diskusijos metu visi gynimo komisijos nariai vienbalsiai teigė, kad disertacija yra aktuali, užpildanti sovietinės kasdienybės tyrimų spragas.

Disertacijos gynimo procedūra prasidėjo sklandžiai, tarybos primininkas dr. Nerijus Šepetytis, atlikęs visus formaliuosius žingsnius, pakvietė M. Šiupšinską pristatyti savo tyrimą. Pirmiausia disertantas pasidalijo asmenine patirtimi, kai temos įdomumas, daugeliui keliantis nostalgiją, ne tik padėjo rengiant tyrimą – palengvino respondentų paiešką, bet ir nesunkiai galėjo tapti pavojumi – prapulti informacijos gausoje. Šio pavojaus autoriui pavyko išvengti – buvo pristatytas visas tyrimas, kurio tikslas – ištirti kolektyvinių sodų fenomeną Lietuvoje, jo atsiradimo prielaidas ir raidą nuo 1944 m. iki nepriklausomybės atkūrimo 1990–1991 m. Disertantas supažindino ir su išsikelta hipoteze – Lietuvoje masiškai paplitusi kolektyvinė sodininkystė suformavo fenomeną, panašų į vadinamąją sovietmečio „virtuvių kultūrą“ – kolektyviniai sodai buvo specifinių kultūrinių ir socialinių praktikų erdvė, peržengusi oficialiosios ideologijos ribas. Prie šios hipotezės ne kartą buvo grįžta mokslinės diskusijos metu. Disertaciją sudaro trys dalys, šios dalys ir padėjo autoriui pristatyti atliktą tyrimą. Pirmoje dalyje M. Šiupšinskas kalbėjo apie

sodininkystės reiškinio atsiradimo prielaidas, antroje pristatė chronologinę kolektyvinės sodininkystės raidą ir jos reglamentavimą Sovietų Lietuvoje, trečioje išskyrė įtampas, kilusias tarp sodininkystei keliamų tikslų ir realiai vykdytų praktikų. Pristatydamas išvadas M. Šiupšinskas pasirinko taupyti laiką ir pateikė šešių disertacijos išvadų apibendrinimą, teigdamas, kad kolektyvinė sodininkystė buvo ne tik biurokратиškai inicijuojama ir palaikoma iš „viršaus“, jai buvo suformuotas oficialusis, santvarkai priimtinas turiningo laisvalaikio ir rekreacijos gamtoje veidas. Disertantas nurodė, kad kolektyvinių sodų reiškinys nuo pat savo atsiradimo buvo kupinas neišvengiamų vidinių prieštaravimų – čia susipynė naujos visuomenės kūrimas ir praeities tradicijos, kolektyviniai sodai tuo pat metu ir sprendė, ir kūrė problemas. Matas Šiupšinskas pristatymą pradėjo pasidalydamas asmenine patirtimi, o baigė pasakojimu apie sode atrastą Marcelijaus Martinaičio nuotrauką, teigdamas, kad istorijų, pasakojimų apie kolektyvinius sodus dar apstu, o tema – tikrai neišsemta.

Po išsamaus disertacijos pristatymo prasidėjo kita, itin svarbi gynimo proceso dalis – tarybos (ją sudarė pirmininkas dr. Nerijus Šepetys, dr. Saulius Grybkauskas, prof. Tomas Grunskis, dr. Salvijus Kulevičius ir dr. Tomas Vaiseta) pasisakymai. Beveik visi tarybos nariai, kaip ir Matas Šiupšinskas, savo kalbose nevengė asmeninio santykio su kolektyviniais sodais ir tai tik dar labiau pabrėžė temos aktualumą.

Pasisakymų seriją atidaręs dr. Saulius Grybkauskas akcentavo tyrimo „plotį“, retrospektyvų požiūrį į kitų šalių kolektyvinės sodininkystės istoriją, ypač Estijos atvejo pateikimą. Vis dėlto buvo pasigesta tarpukario Lietuvos apžvalgos. Plataus temos konteksto pabrėžimas leido disertacijos autoriui atskleisti ir kolektyvinių sodų veikimo lokalumo dėmenį su vietinėmis specifikomis bei praktikomis. Recenzentas taip pat paminėjo, kad disertacijos įvade išsikelta labai įdomi hipotezė tyrime nebuvo iki galo atskleista. Toliau pasisakęs prof. Tomas Grunskis konstatavo, kad autorius savo tyrime aprėpė gana platų klausimų spektrą (užkoduotą netgi disertacijos pavadinime – fenomenas, urbanistiniai, sociokultūriniai aspektai), ir pripažino, jog gana sunkiai, bet vis dėlto bendri bruožai disertacijoje buvo atskleisti. Kalbėdamas apie literatūrą ir šaltinius profesorius atkreipė dėmesį į didelį kiekį pirminių šaltinių, kurie buvo panaudoti tikslingai argumentuojant atskirų tyrimo dalių teiginius, ir daro didžiulį įspūdį. Trečioje disertacijos dalyje, skirtoje neformaliosioms praktikoms, vyravusioms kolektyviniuose soduose, recenzentas pasigedo *chaltūros* termino (profesoriaus teigimu, šios sąvokos ištakos – tiesiogiai susijusios su sodų namelių architektūra), taip pat apgailestavo, kad ne visą surinktą medžiagą pavyko panaudoti (iš 32 disertacijos autoriaus atliktų pusiau struktūruotų interviu – įtraukti tik 15). Pasisakymą užbaigė pasvarstymais apie ateities tyrimus, nurodydamas, kad, prieduose įdėjus interviu, būtų atsivėrusi galimybė kitiems tyrėjams naudotis medžiaga, ir siūlydamas fiksuoti, analizuoti išlikusius sodo namelius – juk greitai jų gali nebeklikti, todėl tai būtų labai reikšmingas darbas ateičiai.

„Noriu važiuoti žvejoti, o sodas maišo“, – šias žodžiais savo atsiliepimą apie disertaciją pradėjo dr. Salvijus Kulevičius. Jis atkreipė dėmesį, kad tyrimas padėjo priartėti prie sovietinio miestiečio, jo horizontų, poreikių ir kasdienybės. Recenzentas paminėjo ir disertacijos autoriaus gebėjimą užbėgti už akių galimiems skaitytojo priekaištams,

kaip pavyzdys buvo pateikiamas tyrimo chronologijos nenuoseklumas, kuris iš pirmo žvilgsnio keltų klausimų, tačiau disertacijos autorius jį nuosekliai pagrindė. Silpnese disertacijos vieta recenzentas įvardijo išvadas, nurodydamas, kad gerokai turtingesni – poskyrių pabaigose esantys apibendrinimai. Pasivaikščiojimą po kolektyvinius sodus tęsė ir susirinkusiųjų dėmesį prikaustė, dr. Nerijaus Šepečio pavadinta nepaprastai literatūriška, dr. Tomo Vaisetos recenzija, prasidėjusi siūlymu pakeisti disertacijos pavadinimą sekant Sigito Parulskio trijų sekundžių analogija „Šeši arai žemės: didžioji žmogaus kova sovietmečiu“. Pagyręs autorių už kolektyvinių sodų ideologinės ir praktinės dramos, besireiškiosios sovietų valdžios vykdytomis drausminimo bangomis, atskleidimą, aiškia tekstą struktūrą, nuoseklų ir logišką dėstymą, recenzentas pasidalijo ir asmeniniu atradimu, kilusiu perskaičius disertaciją, – kaimo gyventojai patyrė kolektyvizaciją, o miesto – „sodinkizaciją“. Recenzentas, pasiūlęs naują sąvoką, pabrėžė, kad ji negali būti prilyginama kolektyvizacijai, tačiau pastebėjo paradoksą – kolektyvinę sąmonę turėję skatinti kolektyviniai sodai išlaikė ir stiprino žmonių individualizmą. Grįžęs prie disertacijos turinio apgailestavo, kad joje gana vangiai naudojamos teorinės koncepcijos, o kai kur kilo abejonių dėl jų interpretacijų tikslumo. Aiškesnis skirčių tarp formalaus veikimo, praktikų, tikslų bei neformalios sferos apibrėžimas, pasak dr. Tomo Vaisetos, būtų pravertęs tyrimui, nes čia jos tapatinamos su legalumu ir nelegalumu, kartais su normomis ir jų laužymu, nors tai skirtingi reiškiniai. Mokslinę diskusiją užbaigė ganėtinai trumpas disertacijos gynimo komisijos pirmininko dr. Nerijaus Šepečio atsiliepimas, kuriame buvo pagirta apgalvota, struktūruota istoriografijos kritika, leidusi disertacijos autoriui nusistatyti konkretų tyrimo kampą ir geriau struktūruoti šaltinius, taip pat išskirta antroji tyrimo dalis, kurioje nuosekliai atskleistas formalusis kolektyvinių sodų kūrimosi reiškinys.

Visiems disertacijos komisijos nariams pasisakius, atsakyti į pastabas ir iškeltus klausimus grįžo disertantas Matas Šiupšinskas. Disertacijos autorius, paminėjęs, kad pastabų gavimas yra viena reikšmingiausių mokslinio proceso dalių, išskyrė kelias pagrindines klausimų grupes ir, gana konkrečiai jas aptaręs, užbaigė mokslinę diskusiją. Po slapto disertacijos gynimo komisijos pasitarimo vienbalsiu sprendimu Matui Šiupšinskiui buvo suteiktas humanitarinių mokslų daktaro laipsnis. Nuskambėjo plojimai ir sveikinimai, liudijantys, kad šešių arų sodo sklypelis buvo kruopščiai puoselėtas, o pastangos įvertintos.